

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Bakalářská práce

Lidská důstojnost jako důležitý aspekt volného času

Vedoucí práce: doc. Jindřich Šrajer, Dr.theol.

Autor práce: Klára Opelková Faschingbauerová

Studijní obor: PVČ/KS

Ročník: 2.

2015

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 19. 3. 2015

Podpis studenta

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce doc. Jindřichu Šrajerovi Dr.theol. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

OBSAH

Úvod.....	5
1 Lidská důstojnost.....	7
1.1 Starověká pojetí lidské důstojnosti.....	7
1.1.1 Řecko a Řím.....	7
1.1.2 Idea lidské důstojnosti v období patristiky.....	9
1.2 Středověká pojetí lidské důstojnosti.....	10
1.2.1 Lidská důstojnost v období scholastiky.....	10
1.2.2 Přejchod od středověku k novověku.....	11
1.3 Novověká pojetí lidské důstojnosti.....	12
1.4 Lidská důstojnost jako právo člověka.....	12
1.4.1 Revoluce v oblasti lidských práv.....	13
1.4.2 Důstojnost jako norma, hodnota i právo.....	14
1.5 Současná pojetí lidské důstojnosti.....	14
2 Volný čas.....	15
2.1 Starověké chápání volného času.....	15
2.2 Volný čas ve středověku.....	19
2.3 Novověk a čas volna.....	20
2.3.1 Revoluce v oblasti volného času.....	22
2.3.2 Volný čas jako právo člověka.....	24
2.3.3 Volný čas jako projev svobody.....	25
2.4 Volný čas současné společnosti.....	25
3 Vzájemný vztah lidské důstojnosti a volného času.....	26
3.1 Od starověkého Řecka a Říma po středověk.....	26
3.2 Od novověku po současnost.....	29
3.3 Upevňování důstojnosti skrze volný čas.....	32
ZÁVĚR.....	34
Seznam literatury.....	36

Úvod

Již ve starověku byla lidská důstojnost důležitým měřítkem volného času každého člověka. Přímou ovlivňovala možnosti a práva na odpočinek či volno, jež byly podmíněny společenským postavením, přiznanou hodnotou, ba i schopností rozumného bytí. Můžeme však i v současné době považovat onu lidskou důstojnost za důležité hledisko, které nabývá takové podstaty a schopnosti působit na člověka ve všech oblastech jeho života, tudíž i v toliko důležitém volném čase, tedy právě v té době, která je současností chápána jako fascinující fenomén, jehož prostřednictvím prožíváme velice intenzivní vjemy, ať již pozitivního či negativního charakteru?

Je zřejmé, že pojetí volného času a lidské důstojnosti nabylo v minulosti určitých podob, které nelze vnímat samostatně, nýbrž v celé jejich komplexnosti a provázanosti, přičemž zjistíme, že ono prvotní jednostranné ovlivňování člověka přiznanou důstojností nabralo s vzestupem a uznáním volného času jako práva každého člověka v zcela jiných rovin.

Tato práce by tedy neměla být pouze příspěvkem k pochopení toho, proč a jak získal volný čas svou dnešní podobu. Ani samotné přednesení důvodů, které podnítily mnohé myslitele nahlížet různými pohledy na hodnotu člověka či jeho důstojnost, nelze považovat za jádro této písemnosti. Oním těžištěm je vzájemné působení lidské důstojnosti na volný čas, ba i naopak ovlivňování výše lidské důstojnosti skrze oblast volného času.

Cílem této práce je tedy tyto pojmy vzájemně konfrontovat a pozvednout jejich vztahy, které se v průběhu dějin vytříbily do současných podob, ale také zároveň poukázat na skutečnost, do jaké míry je nabytá lidská důstojnost opravdu důležitým aspektem volného času či jakým způsobem může právě onen novodobý fenomén volného času ovlivňovat člověka z hlediska jeho společenského uznání. Za neopomenutelnou součást této práce tedy můžeme považovat spíše než otázku příčin vedoucích ke ztrátě důstojnosti především upevňování oné důstojnosti přes oblast pracovní i volnočasovou.

Abychom však mohli lépe porozumět těmto zákonitostem, musíme se ohlédnout zpět, do filosofie starověkého Řecka a Říma, kde právě podstata lidské důstojnosti započala svou dlouhou cestu provázenou požadavky morálního, rozumového bytí, ve kterém je člověk schopen ovládat své vášně, ale také revolučními myšlenkami spravedlnosti, rovnosti a lásky pro všechny, tedy i důstojnosti, která s rozpuštěm

křesťanství nabyla zcela nového pojetí, založeného na samotné existenci člověka, a to právě proto, že je člověkem. Nakolik se tedy naše myšlení a výklad lidské důstojnosti liší od starověkých, ba i středověkých představ, to dokládají dějiny novověku, které byly poznamenány nejen nástupem vědy, techniky a rozmáhajícím se průmyslem, ale také duchovními, politickými a hospodářskými vzestupy společnosti.

Skutečností je, že se dvojí chápání lidské důstojnosti zakořenilo v našich tradičních představách, kterým dominuje jak nevyvratitelná a všeobjímající důstojnost přiznaná všem lidem na pouhém základě jejich bytí, ale také důstojnost spojovaná se společenským uznáním, postavením i dosaženým vzděláním, vyznačujíc se ovšem zcela jasnou charakteristikou pomíjivosti.

Na zmíněné pohledy týkající se lidské důstojnosti, o nichž tedy bude následně pojednáno, navazují taktéž i odlišné podoby a různorodé představy o volném čase, na které v průběhu dějin neustále působily společenské proměny i mnohé kulturní převraty.

Právě proto se dotkneme nejen starověkých náhledů na volno, jehož si mohl dopřávat pouze svobodný občan, ale zastavíme se taktéž ve středověkém údobí a posléze i v novověku, ve kterém se započalo formovat ono nové moderní společenství, ovlivněné průmyslovou výrobou a nevyhovujícími pracovními podmínkami, ze kterých vykrytalizovaly mimo jiné i požadavky na doposud nebývalou podobu volného času.

Jakým způsobem tedy v průběhu dějin získaná důstojnost člověka ovlivňovala právo na volný čas a proč už neplatí ono jednostranné posuzování možností požívat volného času na základě přiznané důstojnosti právě tak, jak tomu bylo ve starověku? A lze skrze oblast volného času důstojnost člověka prohlubovat či oslabovat, to je záležitostí onoho vztahu těchto dvou pojmů, které jsou toliko odlišné, i přestože ukrývají mnoho spojitostí.

Následující jednotlivé kapitoly této práce na sebe navazují v chronologickém sledu. Zachycují pozice od dob starověkých, až po současnost, opírajíc se o přední myslitele a významné autory zabývající se lidskou důstojností i volným časem, jakožto právem každého člověka, jež má být i do budoucna společností ochraňováno a prohlubováno.

1 Lidská důstojnost

Co se skrývá pod pojmem lidská důstojnost a jakým způsobem se onen výklad těchto slov vytříbil do dnešních podob, to jsou otázky provázející tuto kapitolu. Hned zpočátku však můžeme říci, že současností je lidská důstojnost vykládána dvojím způsobem, na což ve své práci poukázal Jindřich Šrajer.

Inherentní důstojnost je ono první pojetí, které si „nárokuje respekt mravního ohledu, vztahující se na všechny lidi, protože se jedná o důstojnost, která vyplývá ze samotné podstaty lidského bytí a tudíž náležející člověku již předem od narození.“¹

Druhé pojetí důstojnosti bývá odvozováno na základě „určitých kvalit člověka, jeho způsobu života a zohledňuje se tak více jeho individuální zásluha, společenský výkon či postavení. V tomto případě se jedná o kontingentní důstojnost, která nepřísluší automaticky všem a jako taková vznáší požadavek respektu, spojeného s velkou úctou k dotyčnému člověku a jeho vlastnostem.“²

Ovšem ani v minulosti tomu nebylo jinak. Právě proto soudím, že je potřebné tyto zmíněné pojmy nejen vysvětlit, ale také předložit nejdůležitější historické události a významné myšlenky, které zapříčinily vznik onoho dvojího výkladu.

1.1 Starověká pojetí lidské důstojnosti

Lidská důstojnost tedy rozhodně není pojmem novodobým. Názorným příkladem této skutečnosti je nejen filosofie lidu řeckého, ale také římského, která jakožto dvě významná centra rychle se šířících představ o člověku samém, ba i jeho důstojnosti, procitla v nových potřebách rozumového vědění. Nestalo se tak samo o sobě, nýbrž proměnou tehdejší společnosti, což přímo ovlivnilo nové náhledy na svět i člověka, který se stal základním objektem filosofického zkoumání.³

1.1.1 Řecko a Řím

Na pozadí tehdejšího společenského dění se odehrávala přeměna hospodářského i politického systému celého Řecka, na jehož základě v 6. století před n. l. povstala nová

¹ ŠRAJER, J. Lidská důstojnost a sociální práce. *Sociální práce*, 2006, roč. IX, č. 2, s. 109–113.

² Tamtéž, s. 109–113.

³ Srov. STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*. 2. rozšíř. vyd. Praha: ZVON, 1992. ISBN 80-7113-058-3, s. 108.

potřeba filosofického vidění i přirozeného výkladu světa, která přinášela mnohá tvrzení. V tomto důsledku následně vystávaly oprávněné pochybnosti o člověku a jeho schopnostech poznání, čehož v 5. století před n. l. využili řeční sofisté, jež přinesli do rozmanité filosofické oblasti nová měřítká nesoucí se v duchu vědeckého bádání a vysvětlování morálních otázek spravedlnosti, pravdy i přirozeného práva na základě rozumu.⁴

I Aristotelova filosofie 4. století před n. l. vystupovala ve směru logických úvah. Ve snaze o definování všeobecného štěstí poukazoval na rozum, v jehož důsledku je člověk schopen ovládat své touhy i vášně, morálně jednat a zajistit si tak šťastný život.⁵

Rozumová a etická zdatnost je tak podle Aristotela onou lidskou cností, jež umožňuje jedinci dobře žít, získat si společenské ocenění i úctu.⁶

Výrazné politické i společenské změny přišly s rozkvětem Římské říše a stoické etiky. Nově vystupující požadavky lásky a spravedlnosti pro všechny občany, včetně otroků a barbarů, zahrnovaly snahy o dosažení občanských práv u všech národů.⁷

S příchodem stoické filosofie tak nastal obrat, neboť uvažovala v takovém rozměru rozumu, ve kterém tkví cnost na základě schopnosti každé bytosti rozpoznat dobré od špatného a žít tak blaženě, tedy i rozumně, bez ohledu na získané statky, vzdělání, uznání či společenské postavení.⁸

Stoická nauka tedy hlásala „(...) o hrdé a nezničitelné důstojnosti osobnosti a nepodmíněném mravním plnění povinnosti (...).“⁹

Ve své podstatě poukazovala na onu všeobjímající důstojnost, jež není podmíněna ničím. „*Dosud se totiž „člověkem“ s bezproblémovou samozřejmostí mnil vždy jen svobodný řecký nebo římský občan.*“¹⁰

Tyto rozcházející se pohledy na člověka, jeho hodnotu, či důstojnost byly samozřejmě ovlivňovány děním a uspořádáním tehdejší společnosti. Stoicismus svou filosofií, nesoucí se v duchu možného vědění o nevědění a chápajíc člověka jako bytost

⁴ Srov. STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*, s. 108–110.

⁵ Srov. PAPROTNY, T. *Stručné dějiny antické filozofie*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-900-3, s. 126.

⁶ Srov. STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*, s. 137.

⁷ Tamtéž, s. 145.

⁸ Tamtéž, s. 145.

⁹ Tamtéž, s. 146.

¹⁰ Tamtéž, s. 145.

rozumnou, schopnou vědomého jednání i vyššího poznání, předpřipravil půdu pro nově přichozí křesťanství.¹¹

Mohli bychom tak říci, že některé ryze racionální přístupy a pohledy na člověka byly na dlouhý čas vytlačeny a znovu se objevily až v počátcích novověké filosofie.¹²

1.1.2 Idea lidské důstojnosti v období patristiky

Antická filosofie, postavena na pravdách zohledňovaných lidským rozumem, se v 1. století n. l. střetla s křesťanstvím, které však zprvu nebylo všemi přijímáno, ba i naopak mnohými výše postavenými lidmi zakazováno. I přestože byli pronásledováni příznivci tohoto náboženství pokládáni za veřejné nepřátele, pořádali tajná setkání a šíření své víry až do 4. století. Čím více byla tato víra zapuzována, tím rozšířenější se stala. Toliko potřebnou podporu pocítili taktéž mezi vzdělanci. A tak ve 2. – 3. století nastínil například církevní Otec Tertullianus nové představy o podstatě člověka. Víru postavil nad veškeré výsledky myšlení a žádal, aby se za pravdivé nepovažovalo nic, co by stálo v rozporu s pravdou víry.¹³

Onen průnik křesťanství do antické filosofie probíhal po celý středověk a byl ovlivňován rozšířením římského společenství, ale také nedostačujícím tradičním náboženstvím, či prolínáním kultur.¹⁴

Křesťanské myšlení, ale také nově vybudované církevní uspořádání, vztahy k osobnímu Bohu a světu, to vše přineslo nové pohledy na člověka a vnímání jeho postavení ve vyšším rozměru víry, jež je zahalena láskou, tedy onou všeobjímající důstojností.¹⁵

„(...) postavení člověka je od doby velkých církevních otců vnímáno jako zcela něco výjimečného (člověk již není pouhým odleskem, ale autonomní bytostí, osobností.)“¹⁶

Patristické pojetí tak vnímá každého člověka člověkem, a to na základě samotného bytí. Tato skutečnost mu následně zaručuje mnohem vyšší postavení i jedinečné pozice z hlediska jeho pojmání, ale také dodává důstojnost a přiznává nevyčíslitelnou hodnotu

¹¹ Srov. STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*, s. 146.

¹² Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: TRITON, 2003. ISBN 80-7254-329-6, s. 13.

¹³ Srov. STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*, s. 154–156, 160–161.

¹⁴ Tamtéž, s. 155–156.

¹⁵ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 15–16.

¹⁶ Tamtéž, s. 15.

každému lidskému životu, neb právě ona samotná existence byla nevyvratitelným, tedy úctyhodným důkazem.¹⁷

Průběhem 5. a 6. století byla značná území zabrána germánskými národy, což způsobilo rozdělení a oslabení římské moci. Duchovní život společnosti, v němž převládalo křesťanství, se otfásal neustávajícími boji o nadvládu, což ovšem jen posílilo postavení církve a víry. Příchod rané scholastiky se zprvu toliko nelišil od patristiky, postavené na šíření poselství. Vystavěná dogmata bylo potřeba učinit srozumitelnými.¹⁸

1.2 Středověká pojetí lidské důstojnosti

Ani nástup středověku nepřinesl výrazné změny v oblasti lidské důstojnosti. Člověk byl sice vnímán jako hodný důstojného ocenění, zároveň však nebylo žádné právo, které by toto přiznávalo všem lidem. Důstojnost tak nadále byla podřízena pouze získaným zásluhám. Úlohou středověkých myslitelů bylo spíše uspořádat pravdy víry a filosofie rozumu. Myšlení a zohledňování souvislostí, jakožto dovednost lidské bytosti toliko příznačná, tak nadále tvoří středobod filosofických představ celého středověku.¹⁹

1.2.1 Lidská důstojnost v období scholastiky

11. až 13. století zavalené střety mnohých kultur přináší křesťanské i nekřesťanské myšlení. Vrchol scholastické filosofie, jdoucí směrem k objasnění pravd víry, má jasný cíl. Prostřednictvím rozumového myšlení hlouběji prostoupit ony pravdy, které je zapotřebí zdůvodnit a vyložit.²⁰

Je zřejmé, že vrcholná scholastika navázala na řecké myšlení, což můžeme doložit dílem Tomáše Akvinského ze 13. století, jehož cílem bylo propojit a uspořádat ony pravdy víry s rozumem, nikoli je postavit do rozporného vztahu.²¹

„I když je naše poznání objektivní a pravdivé, přece to nestačí. Nad říší poznání – filosofického, metafyzického – se klene říše nadpřirozené pravdy. Do této říše nelze proniknout pouhým vypětím přirozené schopnosti myšlení.“²²

¹⁷ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 16.

¹⁸ Srov. STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*, s. 171–174, 180.

¹⁹ Tamtéž, s. 174.

²⁰ Tamtéž, s. 183, 174.

²¹ Tamtéž, s. 187.

²² Tamtéž, s. 187.

Tomáš Akvinský tak poukazoval na lidský rozum, který nemůže zcela osvětlit přesahující pravdy víry, neb by tato víra již nebyla vírou, nýbrž světským poznáním.²³

Velký obrat směrem k vědě a jejímu odtržení od víry můžeme však pozorovat již v době pozdní scholastiky 13. století, a to na experimentech Rogera Bacona, jež svými činy předběhl dobu a otrásal tak veškerými dosavadními principy. Usmíření vědy a víry Tomášem Akvinským tak naráželo na neustávající odpor bezprostředních zkušeností, logických dedukcí, ale také pozorováním přírodních zákonitostí. Náznak nových věků se však ještě poměrně dlouhou dobu ukrýval pod rouškou lidské touhy dostat onoho veškerého pravého vědění o světě, tedy i o člověku, které povstalo až na konci 15. století.²⁴

1.2.2 Přechod od středověku k novověku

Období humanismu a renesance se považuje za přechodné, v němž dochází k odklonu středověké filosofie směrem k novověkým představám. Tento obrat se vyznačuje mnohými charakteristikami: „*individualismus, vysoké hodnocení svobodné osobnosti jednotlivce; svobodné studium antiky bez ohledu na teologické vazby a cíle; vědu, která buduje pouze na rozumu a zkušenosti (ratio a empirie); světskost, neduchovní charakter myšlení.*“²⁵

Renesanční filosofie, odpoutána od středověkých témat vztahu rozumu a víry, se začala zajímat o člověka a přírodu, jakožto nedílnou součást sociálního, vědeckého i politického života. Nemalý podíl na této skutečnosti měly nejen společenské proměny měšťanstva a rozmach svobodných měst, které se staly centrem porůznu se formujících myšlenkových převratů, ale také technické vynálezy a nové vědecké objevy v oblasti astronomie. To vše přispělo k novým pohledům na postavení člověka ve světě i vnímání vesmíru. A tak byly oproti sobě postaveny dvě protichůdně jdoucí představy o lidstvu.²⁶

²³ Srov. STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*, s. 185–188.

²⁴ Tamtéž, s. 194–195.

²⁵ Tamtéž, s. 204.

²⁶ SAPÍK, M. a kol. *Z dějin filosofie starověku, novověku a současnosti*. České Budějovice: JU, Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80-7040-685-2, s. 122–123.

1.3 Novověká pojetí lidské důstojnosti

Novověká filosofie se započala formovat odpoutáním od víry, razíc si tak cestu čistého racionálního vědění. V jistém ohledu se tedy vrátila ke starověkým myšlenkám, značně však ovlivněna novými potřebami vědeckého podložení, založeného na opakovatelnosti, tedy i zřejmé pravdivosti.²⁷

Ona vědecká revoluce 15. a 16. století vrcholila přes sedmnácté století až po polovinu století osmnáctého, oddělením vědy a filosofie. Toto odtržení však nikdy nedospělo ke své úplnosti, neb se filosofie i věda vyvíjely paralelně a do značné míry byly i nadále vzájemně ovlivňovány vztahem jednoho okruhu k druhému.²⁸

Vzrůstající potřeba nového bádání v oblasti morální a etické je toho prokazatelným důkazem. A tak se veškeré, doposud vyřčené filosofické otázky začaly otrásat pod tíhou vědeckého racionalismu a empirismu, tedy rozumu a zkušenosti.²⁹

Ve filosofii Immanuela Kanta nalezneme onu konfrontaci rozumu a smyslového poznání na základě zkušenosti, a s tím související etické otázky lidstva.³⁰ A tak i ve svém díle zároveň pojednává o důstojnosti, neboť „*Být člověkem znamená samo o sobě důstojnost.*“³¹ Důstojnost je tak podle Kanta vnitřní záležitostí každého člověka, ze kterého vystupuje ve větší či menší míře, závislá na jeho mravním jednání. Je tedy podmíněna rozumem, vnímáním vlastní hodnoty a sebeúcty, ale také oceňování druhých, jakožto bytostí důstojných, hodných lásky, uznání a spravedlivého zacházení. Důstojnost člověka tak staví na právu, ale také na povinnostech vůči sobě samému i k ostatním lidem, a to na základě získaných zkušeností, ale také rozumové zdatnosti, což umožňuje jednat podle etických zásad morálně.³²

1.4 Lidská důstojnost jako právo člověka

Práva a důstojnost člověka se od starověkých dob porůznu formovala a byla ovlivňována jak středověkým myšlením, ale také především novověkým racionalismem

²⁷ Srov. STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*, s. 204.

²⁸ SCRUTON, R. *Krátké dějiny novověké filosofie*. Brno: Barrister & Principal, 2000. ISBN 80-85947-29-3, s. 49–50.

²⁹ Srov. STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*, s. 227, 250.

³⁰ Tamtéž, s. 284.

³¹ Tamtéž, s. 308.

³² Tamtéž, s. 307–308.

i společenským rozvojem. Důležitým mezníkem v oblasti lidské důstojnosti je zaprvé 18. století. Mimo evropský prostor vznikla roku 1776 Deklarace nezávislosti USA a v roce 1789, vyšla i francouzská Deklarace práv člověka a občana.³³

Dalším mezníkem je devatenácté století, století industrializace či průmyslové revoluce, nesoucí se sice v duchu ekonomického rozmachu, ale také vykořisťování lidí, které zcela potíralo lidská práva na ono důstojné bytí.³⁴

Třetím, nejdůležitějším obdobím revolučních změn v oblasti lidských práv a důstojnosti bylo století dvacáté, jdoucí ve stínu světových válek a touhy po novém státním uspořádání, ze kterého nakonec vystoupil i požadavek lidské důstojnosti, jakožto práva každého člověka, každé živé bytosti.³⁵

„Na jaře 1941 se vláda fašistů prosadila téměř v celé Evropě a zavedla režim, podle kterého měla árijská rasa vládnout, latinská spolupracovat a nejnižší rasa (...) měla být vyhubena (...).“³⁶

1.4.1 Revoluce v oblasti lidských práv

Právě s ohledem na průběh druhé světové války, při níž byla potírána práva na život mnohých jedinců, přistoupila společnost k zásadním úkonům v této oblasti. I přesto, že se lidská práva jako taková započala utvářet již průběhem dob antických, velké změny přišly tedy až na přelomu druhé poloviny století dvacátého. Požadavky již výše zmíněných sofistů, kteří poukazovali nejen na právo lidem přirozené, ale také na právo pozitivní, dané autoritou; přes stoické volání po rovnosti a spravedlnosti; filosofii křesťanství; až po myšlenkové převraty mezi 16. a 20. stoletím, ze kterých vyšel požadavek nezcizitelných práv náležejících všem lidem na základě lidství, však nelze opomíjet. Právě tyto myšlenky se staly neoddělitelnou součástí vývoje lidských práv, z nichž povstala i otázka lidské důstojnosti jako práva každého člověka.³⁷

Ve 20. století však byla veškerá dosavadní práva pošlapána, ať již s ohledem na světové války či politické ideologie. V důsledku nutných potřeb upozornit na

³³ Srov. DAVID, R. *Listina základních práv a svobod*. Olomouc: FIN, 1996. ISBN 80-7182-016-4, s. 178–180.

³⁴ Srov. KAPLÁNEK, M. *Čas volnosti - čas výchovy. Pedagogické úvahy o volném čase*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0450-3, s. 41–42.

³⁵ Tamtéž, s. 183–184.

³⁶ SEIFERTOVIÁ, A. *Dějiny - stručný přehled*. BLUG. ISBN 978-80-7274-949-2, s. 104.

³⁷ Srov. DAVID, R. *Listina základních práv a svobod*, s. 178–179, 183–184.

dodržování lidských práv byla v roce 1945 sepsána Charta OSN, jejímž cílem je „podporování a posilování úcty k lidským právům a základním svobodám pro všechny bez rozdílu rasy, pohlaví, jazyka nebo náboženství.“³⁸

Rok 1948 je obdobím vzniku Všeobecné deklarace lidských práv, jejíž součástí je mimo jiné zákaz nedůstojného zacházení a potírání práv na život, ale také uplatnění práva na práci či podporu v nezaměstnanosti. O rok později byla posléze založena Rada Evropy opatřující dokument Evropské úmluvy o lidských právech.³⁹

1.4.2 Důstojnost jako norma, hodnota i právo

Vést život lidsky důstojný se tak od druhé poloviny století dvacátého stává oním právem každého člověka, neb je člověkem, uznaného většinou evropských států.⁴⁰

Lidská důstojnost je však současně základním sociálním, mravně správným pravidlem jednání, tedy normou všech moderních společností, pro které jsou příznačné svobodné a rovné příležitosti.⁴¹ A v neposlední řadě je taktéž hodnotou. „Na jedné straně při tom jde o vědomí vlastní hodnoty, tedy o sebeúctu, na druhé straně o hodnotu osoby a respekt k ní v očích druhých lidí.“⁴²

1.5 Současná pojetí lidské důstojnosti

V současnosti je pojetí lidské důstojnosti, jak již bylo hned na začátku zmíněno, vykládáno stále dvojím způsobem. Z křesťanské tradice jsme si zachovali vědomí o člověku, jakožto bytosti hodné důstojnosti na základě samotného bytí a vlastní existence. Právo na důstojný život je tak jeho přirozeností a náleží všem, bez ohledu na rasu, pohlaví, politickou či náboženskou příslušnost. Oproti tomu však lze chápat důstojnost jako projev mravního plnění povinností vůči sobě i druhému, tedy jako normu či hodnotu. Vzhledem k této skutečnosti je následně možné onu důstojnost kontingentního pojetí získat a upevňovat společensky přijatelným jednáním, vzděláním, vytvářením hodnot a uznáním v oblasti pracovní i soukromé. Závisí tedy spíše na

³⁸ DAVID, R. *Listina základních práv a svobod*, s. 184.

³⁹ Tamtéž, s. 184–186.

⁴⁰ Srov. TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3, s. 142.

⁴¹ Srov. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: ACADEMIA, 1994. ISBN 80-200-0917-5, s. 105.

⁴² Tamtéž, s. 17.

individuálních postojích vůči sobě samému, ale i k ostatním lidem, neb se odvíjí od získané úcty, sebeúcty, respektu a celkových kvalit člověka.⁴³

Pojetí inherentní důstojnosti, jako práva každého člověka, je tak obsaženo nejen ve výše uvedených dokumentech, nýbrž i v Listině základních práv a svobod, jež byla schválena na našem území v roce 1991. Hlava první, čl. 1 pojednává o rovnosti a svobodě všech lidí, jakožto práv příslušných člověku, neb je člověkem.⁴⁴

„Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcižitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.“⁴⁵

2 Volný čas

Stejně tak, jak je lidská důstojnost chápána dvojím způsobem, můžeme i na volný čas v současnosti nahlížet dvojím způsobem, na což ve své knize poukázal M. Kaplánek. *„Při definování volného času rozlišujeme mezi volným časem v širším smyslu a volným časem v užším smyslu. Jako volný čas v širším smyslu se označuje veškerý čas mimo pracovní dobu, tedy včetně spánku, jídla, péče o vlastní tělo, cesty do práce atd. Volný čas v užším smyslu v sobě nezahrnuje časové úseky spojené s prací, jako např. cestu do práce, spánek nebo jiný nutný odpočinek.“⁴⁶*

Vzhledem k této skutečnosti se budeme následně zabírat volným časem jako takovým, tedy volným časem v širším smyslu.

2.1 Starověké chápání volného času

Od 8. století před n. l. dochází k výrazným změnám v politickém, hospodářském i výchovném systému řeckého světa. Vznikem samostatných městských států se politická moc stala výsadou aristokracie. V jejich područí však zůstávala veškerá kultivace člověka, neb pouze oni měli čas, možnosti a tím právo na cílevědomý všestranný rozvoj. Tělesná kultura, získaná zdatnost, síla, obratnost a výsledné umění zacházet se zbraní bylo výrazem jejich sociální nadřazenosti. V průběhu 7. a 6. století před n. l. však docházelo k novému společenskému uspořádání, ale také ke změnám

⁴³ Srov. ŠRAJER, J. Lidská důstojnost a sociální práce. *Sociální práce*, s. 109–113.

⁴⁴ Srov. DAVID, R. *Listina základních práv a svobod*, s. 196, 203.

⁴⁵ Tamtéž, s. 203.

⁴⁶ KAPLÁNEK, M. *Čas volnosti - čas výchovy*, s. 25.

válečných strategií, což zcela pozměnilo dosavadní životní styl společnosti. Oslabení aristokratické nadvlády vedlo k proměnám, které však probíhaly v různých městských státech Řecka odlišně. Nejvýraznější rozdíly nalezneme ve svébytných vývojových podobách Starty a Athén.⁴⁷

Spartánská státní výchova, zaměřena na fyzický výcvik mládeže a tvrdou vojenskou kázeň, vyznačující se především ideálem statečnosti v boji, prosazovala rovné povinnosti všech Sparťanů vůči obci a zabrzдила tak přirozený vývoj společnosti. I přestože byla Sparta příkladem k rozvoji tělesné kultury a státem řízené výchovy pro celý řecký svět, sociálně politické záležitosti se v ostatních oblastech ubíraly jiným směrem.⁴⁸

Příkladem mohou být Athény, kde se nahromaděné napětí v důsledku hospodářského rozmachu a přirozeného sociálního rozdělení společnosti, koncentrovalo do nových požadavků práv i jejich následného prosazení. Reformní zákony Solón, největšího myslitele, politika a básníka 6. století před n. l., zrušily výsadní práva rodových aristokratů a společnost byla nově rozdělena do základních tříd s ohledem na majetkové poměry. Tyto změny otevřely lidem z nejbohatších vrstev nejen cestu k všestrannému rozvoji, ale také k možnostem spolupodílet se na veřejném životě obce.⁴⁹

Změny ovšem nastaly i v oblasti volného času člověka. Oslabení aristokratické moci ve všech oblastech Řecka ovlivnilo jejich dosavadní společenské uplatnění. Svůj volný čas tak trávili v soukromí klubů, které se staly centrem diskusí o člověku i smyslu života.⁵⁰

Vedle tělesného rozvoje, který byl tradiční záležitostí vyšších společenských vrstev, začala tedy vznikat taktéž nová hodnotová kritéria. Výchova mládeže z aristokratické či bohaté rodiny se tak v 6. století před n. l. zaměřovala nejen na oblast fyzické zdatnosti, ale také na sféru morální a duševní vzdělanosti, jejíž neoddělitelnou součástí bylo umění zpěvu, tance, hry na hudební nástroj či přednes. Mimo nezbytných příprav mládeže

⁴⁷ Srov. OLIVOVÁ, V. *Sport a hry ve starověkém světě*. Praha: ARTIA, 1988. ISBN 59-085-88, s. 95–96.

⁴⁸ Tamtéž, s. 98.

⁴⁹ Tamtéž, s. 105–106.

⁵⁰ Tamtéž, s. 96.

z nejvyšších a nejbohatších vrstev k budoucím politickým funkcím a povinnostem, byl Solónem položen také požadavek vlastní náplně volného času.⁵¹

Pěstování umění, hudby či tanců však bylo v očích Římanů 8. až 6. století před n. l. považováno za nedůstojné a nepotřebné pro život. Římská výchova se tedy vyznačovala převažující tělesnou výchovou, která vedla jedince k dokonalým bojovým dovednostem, jež jsou užitečné pro život.⁵²

5. století před n. l. je obdobím největšího rozmachu Řecka, rozkvětem řemesel, obchodu i filosofie, ale také obdobím toužícím po harmonické vyrovnanosti celkového života člověk, především pak svobodných athénských občanů. Mimo pracovní oblast tak vystoupilo vědomí volného času, který se stal dobou skutečného lidského bytí, jež je vyplněna hrou, sportem, závoděním, divadlem, oslavami či hostinami. Volný čas byl však výrazem společenským, a proto byl záležitostí ryze svobodných řeckých občanů. Barbarům a otrokům se práv na volný čas nedostávalo. Mohli se však účastnit jako diváci při různých slavnostech či olympijských hrách.⁵³

Ve 4. století před n. l. se otázce volného času nejvíce věnoval Aristoteles. „*Pro něho byl celý lidský život rozdělen na zaměstnání – ascholiá a volný čas – scholé.*“⁵⁴

Volný čas vnímal jako dobu oddělenou od práce, jež je bezstarostná, plná kulturního života, nenásilného vzdělávání a rozvíjení všech duševních stránek jedince. Stával se tak cílem každého svobodného občana, který byl oproštěn od fyzické práce a svou činnost vykonával pro potřeby vědecké či společenské. Hlavním společenským kritériem se stalo kromě tradiční fyzické zdatnosti taktéž duševní vzdělání, zajišťující občanům nadřazenost.⁵⁵

Římský výchovný systém se od 6. století po 1. století před n. l. stává neměnným. Základem stále zůstává tělesná zdatnost, znalost řečnictví a práva. Postupně se ovšem začal obohacovat o řecké prvky výchovy.⁵⁶

⁵¹ Srov. OLIVOVÁ, V. *Sport a hry ve starověkém světě*, s. 109.

⁵² Srov. NĚMEC, J. *Od prožívání k požitkářství. Výchovné funkce hry a její proměny v historických koncepcích pedagogiky*. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-006-9, s. 34.

⁵³ Srov. OLIVOVÁ, V. *Sport a hry ve starověkém světě*, s. 130.

⁵⁴ Tamtéž, s. 137.

⁵⁵ Tamtéž, s. 137.

⁵⁶ Srov. NĚMEC, J. *Od prožívání k požitkářství*, s. 34–35.

Představitelem snah o propojení římské a řecké kultury byl Marcus Tullius Cicero, který „za vrchol vzdělání považoval řečnictví, jež mělo být doplňováno výchovou nábožensko-mravní, dějepisem, řečnickými cvičeními a filosofií.“⁵⁷

Na přelomu 1. století před n. l. až 1. století n. l. se Řím vyznačoval velkou koncentrací cizinců, chudiny, potulných umělců, ale také vysokou zločinností. Nebezpečně dlouhý čas volna byl vyplněn láznemi svobodných občanů nebo dlouhotrvajícími veřejnými slavnostmi či hrou.⁵⁸

Třetí století je dobou gladiátorských soutěží, ve kterých figurovali gladiátoři, tedy zajatci, otroci a zločinci všech národností, jejichž život nebyl považován za hodnotný a společensky přínosný. Ona pasivní zábava diváků tak byla jejich každodenní chlebem i drogou, která lidem dopřávala možnost odpoutat se od všedních starostí a obav z budoucnosti. Po uzákonění křesťanství ve čtvrtém století se však tyto hry dostávají do jasného rozporu s vírou a morálkou, proto byly s odstupem času vytlačeny.⁵⁹

Volný čas ve starověku byl tedy ovlivňován filosofickými představami o člověku a potřebou duševního rozvoje společnosti.⁶⁰ Příslušel především svobodným řeckým a římským občanům žijících při městských státech, tedy v centru kulturního dění a byl vyplňován nepřeborným množstvím závodů, soutěží, společenských zábav, slavností, divadelních představení, uměleckých přehlídek, ale také odpočinkem například v klubech či římských lázních. Volný čas tak zastával úlohu směřující nejen k upevnování společenského postavení, nýbrž také k rozptýlení. Stal se projevem svobody a vlastní náplně života.⁶¹

Neméně důležitou úlohu sehrávaly různé hry, ať ji olympijské či gladiátorské, mezi kterými byly značné rozdíly. Řeckých olympijských her se mohl aktivně účastnit pouze svobodný řecký občan a jejich přihlížení bylo dovoleno pouze mužům, včetně otroků a barbarů, či neprovdaným ženám. Oproti olympijským hrám dominovali u gladiátorských zápasů soupeři původu či postavení neušlechtilého a přihlížet jim mohl všecken lid. Oba druhy her však plnily stejnou společenskou funkci, a to zábavy a všeobecného veselí.⁶²

⁵⁷ NĚMEC, J. *Od prožívání k požitkářství*, s. 35.

⁵⁸ Srov. OLIVOVÁ, V. *Sport a hry ve starověkém světě*, s. 173, 185.

⁵⁹ Srov. NĚMEC, J. *Od prožívání k požitkářství*, s. 37.

⁶⁰ Tamtéž, s. 38.

⁶¹ Srov. OLIVOVÁ, V. *Sport a hry ve starověkém světě*, s. 95–194.

⁶² Tamtéž, s. 117, 177–182.

2.2 Volný čas ve středověku

Středověká kultura představuje „*svébytný a originální útvar, obohacující Evropu o nedocenitelné hodnoty.*“⁶³

Sice byla Evropa politicky nestabilní a ve srovnání s Římskou říší byla centra moci a kulturního dění roztržena do mnoha autonomních států, projevovala se však jednotou duchovní i kulturní, která se soustředila především u šlechtických a panovnických dvorů.⁶⁴

A tak se i středověké pojetí volného času od antického přístupu, který se vyznačoval nepřeborným množstvím rozkoší, slavností, her, divadelních inscenací či společenských zábav, tedy přítomností a intenzivním prožitkem, značně liší. Středověký člověk, ovlivněný křesťanskou filosofií, se měl uchýlit k ušlechtlejšímu způsobu bytí, přičemž měly veškeré násilné či kruté formy zábav vymizet. Ideál neohroženosti, statečnosti a fyzické síly vycházející ze starověkých pověstí se však průběhem středověku začal odrážet do rytířských postav. Jejich charakteristikou ovšem nebyla pouze tělesná zdatnost, ale také povinnosti pomáhat slabším a ochraňovat ženy, na jejichž základě si rytíři získávali svou čest a v sázku ji dávali nejen při ochraně panovníka či v boji, ale také na rytířských turnajích, které se průběhem jedenáctého století značně rozšířily. Jako součást slavností plnily tyto soutěže v obratnosti funkce společenské, kulturní i výchovné. Aktivně se jich mohl účastnit pouze skutečný rytíř a přihlížet mohla zprvu jen šlechta a urozené obecnstvo. Největší rozkvět rytířské slávy dvanáctého století však průběhem 13. a 14. století postupně upadá. Snaha obnovit slávu rytířských turnajů, které se staly spíše divadelním představením pro vyšší společnost, byla v 15. a 16. století více nápodobou a zábavou, než přehlídkou bojového, sportovního umění. Nejprve však vyplňovaly čas šlechty a až posléze nižších tříd.⁶⁵

Středověký člověk tak nebyl pouze člověkem práce, i když v jeho životě měla výsadní postavení. Úzce spjatý s přírodou, řídil se i nadále rytmem ročních období a touha po odpočinku či rozptýlení tvořila součást každodennosti. Kromě rytířských

⁶³ SAPÍK, M. a kol. *Z dějin filosofie starověku, novověku a současnosti*, s. 94.

⁶⁴ Tamtéž, s. 94–95.

⁶⁵ Srov. NĚMEC, J. *Od prožívání k požitkářství*, s. 39–42.

turnajů bylo tradiční záležitostí divadlo, ale také cirkus, různá pouliční představení v podobě kejklířů, cikánů a šarlatánů, ba i taneční zábavy nebo klasické oslavy svátků.⁶⁶

Neméně důležitou volnočasovou aktivitou byl taktéž lov lesní zvěře, rybolov, sokolnictví, či chov psů, procházky; hostiny; společenské lidové a aristokratické hry i hry hazardní, pro nás nejnámější šachy nebo kostky. Mimo těchto tělesných požitků se však také pod vlivem křesťanské ideologie prohlubovala potřeba požitků ducha, a to v podobě četby, modliteb a rozjímání.⁶⁷

Pokud bychom chtěli hledat rozdíly v oblasti kulturního života nižších a vyšších vrstev lidu, zjistíme, „že kontrast mezi kulturou lidovou a kulturou elit neexistoval. Jednalo se spíše o jedinou kulturu, ovšem s mnoha úrovněmi a nuancemi. Lidová kultura se podobala kultuře elit, jen s tím rozdílem, že se o několik desetiletí nebo dokonce staletí zpožďovala.“⁶⁸

Příkladem nám mohou být právě nejen rytířské turnaje, které byly v jedenáctém století záležitostí převážně šlechty a s odstupem několika staletí se staly i předmětem lidové zábavy, ale také třeba četba, prohlubující se láska k umění, společenská konverzace a korespondence, cestování, vše zprvu toliko příznačné vzdělané elitě. I přestože se pojetí volného času ve středověku podstatně odlišovalo od toho současného a onen volný čas rozhodně nebyl chápán tak, jak mu rozumíme dnes, s určitostí můžeme tvrdit, že se stal neoddelitelnou součástí života středověkého člověka.⁶⁹

2.3 Novověk a čas volna

S nástupem renesance a humanismu se proměnilo středověké myšlení v novověké. K rozvoji moderní společnosti napomohl nejen rozmach vědy, ale také reformy dosavadní církve. Centrem kulturního a hospodářského dění se tak postupně začala stávat svobodná města, ve kterých ožíval princip antického občanství. V úmyslu člověka obhájit svobodnou osobnost, která je schopna vlastních rozumových úvah, mu pomáhá nejen starověká tradice, ale také společností prostupující věda. Měšťanstvo tak

⁶⁶ Srov. VERDON, J. *Volný čas ve středověku*. Praha: VYŠEHRAD, 2003. ISBN 80-7021-543-7, s. 13–236.

⁶⁷ Tamtéž, s. 13–236.

⁶⁸ Tamtéž, s. 11.

⁶⁹ Tamtéž, s. 13–236.

bylo společně se šlechtou a duchovenstvem oním ohniskem renesančních myšlenkových převratů a proměn. Tato skutečnost však přinášela i značně se prohlubující rozdíly mezi měšťany a venkovany, jak z hlediska sociálního, ekonomického i politického, což se samozřejmě odráželo i do oblasti možného prožívání volného času každého člověka.⁷⁰

Renesanční období však bylo nejen rozmachem vědeckých a technických objevů, ale také rozkvětem nového hospodářského a obchodního systému měšťanstva založeného na raně kapitalistickém způsobu výroby a směny. Právě tímto se měšťanstvo pozvedlo do svobodného a sebevědomého stavu, který se mohl začít vymezovat jako samostatná vrstva. Středověkem uspořádané kategorie a struktury lidu na základě rodového původu se tak začaly s příchodem novověkého rostoucího obchodu bortit.⁷¹

Nejlepší podmínky pro život plný radovánek a zábavy však měla jednoznačně šlechta. Disponovala dostatečnými finančními prostředky, možnostmi i časem a vystupující ideály o důležitosti společenského života podpořily průběhem 16. století vznik nových způsobů trávení volného času, což si vyžádalo notnou přestavbu sídel či budování staveb dosud nevídaných, ze kterých můžeme pozvednout například letohrádky společně s umělecky vytvořenými zahradami, jízdárny, letní sídla, stavení výhradně pro alchymistické účely či upravované prostory sloužící k oficiálním i neoficiálním návštěvám. Tyto návštěvy byly spojovány s hodováním vybraných pokrmů a sloužily k navazování kontaktů, projednání důležitých záležitostí, ale také třeba jen pro zábavu a potěšení. Rozmáhalo se tak i cestování a objevování nových kultur a líbivého orientu.⁷²

Z tradičních způsobů trávení volného času byl stále oblíbený lov, přehlídky jezdeckých a tělesných dovedností při turnajích, dobové taneční slavnosti, ale také třeba společenské hry v karty a kostky, čtení i procházky, což bylo reprezentováno a obsaženo jedním jediným slovem - kratochvíle. Dnes bychom to označili dobou příjemně stráveného volného času. A přestože jeden stav opovrhoval druhým, níže

⁷⁰ SAPÍK, M. a kol. *Z dějin filosofie starověku, novověku a současnosti*, s. 120–123.

⁷¹ Srov. STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*, s. 221.

⁷² Srov. OLIVERIUSOVÁ, J. Poznámka o některých aspektech životního stylu šlechty v renesanci: *In Aktuální problémy volného času a cestovního ruchu*. Pelhřimov, 2013. ISBN 978-80-7415-076-0, s. 138–142.

postavené měšťanstvo do značné míry kopírovalo veškeré zvyklosti šlechty, k čemuž přispívala ona skutečnost jejich neustále rostoucí zámožnosti.⁷³

„Šlechta, měšťanstvo a do jisté míry i venkované se společně setkávali v městském prostředí na trzích, jarmarcích a při některých slavnostech, jako byl masopust, případně při pořádání velkých slavností u příležitosti nějaké mimořádné události.“⁷⁴

Samostatný okruh tvoří selský stav či venkované, kteří svůj tehdy dosti krátký volný čas prožívali oslavami svátků, tancem, hudbou, procházkami, ale také divadlem.

Právě lidové venkovské divadlo se v šestnáctém století začalo rozmáhat a charakterizovaly jej především snahy zinscenovat historická i biblická témata.⁷⁵

Převratné události renesančního období ovlivnily průběh sedmnáctého i osmnáctého století, ve kterém se vítězem stává věda, technika, rozum, logické myšlení a s tím spojené vystupující obecně platné a pochopitelné důkazy o světě. Zásadní vliv na člověka měl i nově uzpůsobený systém vlády, ve kterém byla vládnoucí moc posílena.⁷⁶

Životní podmínky se od konce středověku a průběhem novověku postupně měnily, což platilo samozřejmě i pro oblast volného času. Stále vyhledávanější byla četba, divadlo i kabarety, které se staly koncem 18. a průběhem 19. století přístupnými všem společenským vrstvám i těm nejchudším a nevzdělaným. Nevymizely ani oslavy lidových svátků a s tím spojené slavnosti.⁷⁷

2.3.1 Revoluce v oblasti volného času

Volný čas se tak začal s nástupem novověku postupně formovat do současných podob. Jistou měrou k tomu přispěly renesanční hospodářské převraty a vzestup měšťanstva, ale také osvícenská filosofie kladoucí důraz na svobodu a důstojnost osobnosti. Nejpodstatnější změny v oblasti volného času však přišly v 19. století, kdy volný čas povstal jako otázka nebývalé velikosti.⁷⁸

Rozmáhající se průmysl lákal do měst stále více přistěhovalců, které poháněla vidina pracovních příležitostí. Ona průmyslová výroba však vytvářela pro své

⁷³ Srov. OLIVERIUSOVÁ, J. Poznámka o některých aspektech životního stylu šlechty v renesanci, s. 138–142.

⁷⁴ Tamtéž, s. 142.

⁷⁵ Srov. NĚMEC, J. *Od prožívání k požitkářství*, s. 53.

⁷⁶ Srov. SEIFERTOVÁ, A. *Dějiny - stručný přehled*, s. 53–54.

⁷⁷ Srov. VERDON, J. *Volný čas ve středověku*, s. 237.

⁷⁸ Srov. KAPLÁNEK, M. *Čas volnosti - čas výchovy*, s. 41–43.

zaměstnance obou pohlaví i všech věkových kategorií neúnosné pracovní podmínky. Využívání a nedůstojné zacházení s člověkem vyklíčilo jako sociální problém nižších vrstev společnosti, jehož vyústěním byl nejen boj o zkrácení pracovní doby, ale také touha po uznání práva každého člověka na odpočinek od práce i placenou dovolenou. Volný čas se měl stát záležitostí každodenního koloběhu života všech společenských vrstev lidu vyspělých zemí, jenž byl doposud příznačný pouze pro panovnické a šlechtické rody či zbohatlé měšťanstvo. Dnešní podobu volného času tedy ovlivňovaly nejen politické, hospodářské, ale také výchovné a vzdělávací reformy a proměny, které prostupovaly společností od dob novověkých, přes 19. a 20. století, až po současnost.⁷⁹

Největší podíl na průniku volného času do nižších společenských vrstev mělo tedy již výše zmíněné nárokování si práva na volný čas každého člověka v podobě zkrácené pracovní doby, čímž by ovšem narostl větší podíl vlastního volného času a vyvstal tak další problém, jak jej využít. Ve městech se koncentrovalo s koncem devatenáctého století stále více obyvatel. Mladí lidé a mládež, spontánně se soustřeďující převážně na ulicích či veřejných prostranstvích, se stali okruhem veřejného zájmu, jehož prvotním cílem bylo potlačit možný vznik protispolečenského jednání. A tak se začaly projevovat hlubší snahy o organizované činnosti dětí, mládeže i dospělých.⁸⁰

Již koncem devatenáctého století vznikly některé volnočasové aktivity využívané nejen k regeneraci sil, ale také k dalšímu vzdělávání, rozvoji vlastních zájmů, sociální i veřejné činnosti.⁸¹

„Začaly se objevovat vzdělávací, hudební, divadelní, tělovýchovné nebo turistické aktivity, pořádaly se výlety, slavnosti nebo shromáždění; vznikaly kluby, dělnické domy, zájmové, odborové, sociální i politické organizace.“⁸²

Nejprve byly tyto aktivity určeny převážně pro dospělé, později však začaly vznikat i zařízení a sdružení pro děti a mládež. V první polovině 20. století tyto organizace pod vlivem dvou světových válek chřadly. Po válečném období se ovšem začaly opět notně rozšiřovat a sílila i jejich oblíbenost, ba i společenská prestiž.⁸³

⁷⁹ Srov. KAPLÁNEK, M. *Čas volnosti - čas výchovy*, s. 41–43.

⁸⁰ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5, s. 31–32.

⁸¹ Srov. PÁVKOVÁ, J.; a kol. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6, s. 21.

⁸² Tamtéž, s. 21.

⁸³ Tamtéž, s. 21–26.

Volný čas devatenáctého a dvacátého století šel cestou nových proměn, podob i pojetí a stal se tak fenoménem současné moderní společnosti i právem každého občana vyspělé země, dobou odpočinku, zábavy, prožitku, stavu beztlíže, výchovy, vzdělávání, prohlubování sociálních vztahů, ale také důstojnosti, což se do jisté míry shoduje s antickým požitkářským pojetím volného času. Mnoho tradičních způsobů trávení volna tak přetrvalo až do současnosti a mnohé další způsoby vznikly s rozvojem konzumní společnosti toužící po zážitku, uvolnění, nové zkušenosti, prohlubování schopností i vzdělání. Současné nepřeborné množství ve výběru aktivit je toho prokazatelným důkazem. A tak se i volný čas, jakožto doba zhodnocování lidského života, stal ve 20. století předmětem zájmu mnoha vědních oborů, veřejných institucí a soukromých organizací, zaměřujících se na člověka a jeho neutuchající potřeby těla i ducha.⁸⁴

2.3.2 Volný čas jako právo člověka

Doba volna byla na počátku dvacátého století jasně oddělena, a to zavedením pracovních dní v týdnu s přesným počtem pracovních hodin. Tyto proměny zasáhly i do oblasti kulturního dění tehdejší společnosti. Požadavek většího podílu volného času, který vypukl v devatenáctém století, se začal realizovat s nástupem dvacátého století, jakožto právo každého člověka.⁸⁵

Dědictví druhé světové války však vyvolalo v mnohých evropských zemích potřebu ustanovit základní lidská práva, mezi která byla jako neopomenutelná součást zařazena i práva na odpočinek. A tak „*dne 10. 12. 1948 vznikla Všeobecná deklarace lidských práv. Kromě článků, jako je právo na život, osobní bezpečnost, rovnost před zákonem, právo pohybu a pobytu, vlastnické právo, právo na svobodu myšlení, svědomí, náboženského vyznání, na svobodu projevu, volební právo a zákaz otroctví, krutého trestání a nedůstojného zacházení, se zde objevuje i právo na práci, na spravedlivou odměnu a odpočinek (...).*“⁸⁶

Některé země ovlivněné socialistickými ústavami se však při hlasování o dodržování těchto práv zdržely, neb byly přesvědčeny o mnohem výraznějším

⁸⁴ Srov. KAPLÁNEK, M. *Čas volnosti - čas výchovy*, s. 48, 51, 57.

⁸⁵ Tamtéž, s. 42–44.

⁸⁶ DAVID, R. *Listina základních práv a svobod*, s. 184–185.

zajištění těchto hospodářských a sociální práv vlastní socialistickou ústavou. Proto byla tato deklarovaná listina garantována především vyspělými demokratickými zeměmi.⁸⁷

2.3.3 Volný čas jako projev svobody

Pokud se zaměříme na dávnou tradici starověku, objevíme reformátorské a revoluční myšlenky Solóna, které se v 6. století před n. l. vyznačovaly propagováním štěstí, které člověk pocítuje na základě vlastní náplně volného času.⁸⁸ Nemluvil o svobodě jako takové, ale jeho požadavky na vlastní, tedy i svobodný výběr náplně volna svědčí o revolučních myšlenkách, které se začaly v oblasti volného času, jakožto času svobody, probouzet v novověkém údobí, kdy se nejdůležitější obecně žádoucí hodnotou stala ona svoboda, pro kterou je příznačný jednoznačně subjektivní zážitek.⁸⁹

2.4 Volný čas současné společnosti

Z hlediska volného času můžeme 20. století považovat za údobí kulturních převratů, které se „*projevuje mimo jiné rostoucí konzumní orientací, hédonismem, novým oceněním zábavy, hry, komunikace, družnosti, ale také novým způsobem práce.*“⁹⁰

Člověk se tak v průběhu dvacátého století stále více přestával zajímat o materiální hodnoty, které sice měly stejně zásadní význam v jeho životě, ale jelikož nabyly charakteristiky samozřejmosti, tak svou pozornost začal obracet na přiznanou svobodu ve volném čase, jež mu je schopna zajistit maximální požitky a šťastné chvíle. Tuto společnost bychom tak mohli označit za „společnost zážitku,“ jak ji definoval německý sociolog Gerhard Schulze.⁹¹

Volný čas však s koncem dvacátého století nabývá i jiných podob. Přestože člověk na jedné straně neustále vyhledával ony volnočasové prožitky ve společnosti ostatních lidí, na straně druhé se začala v určitém okruhu lidí zvyšovat potřeba „*zavřít se do svého soukromí, do své místnosti, do své postele, kam na člověka nikdo nemůže.*“⁹²

⁸⁷ Srov. DAVID, R. *Listina základních práv a svobod*, s. s. 185–186.

⁸⁸ Srov. OLIVOVÁ, V. *Sport a hry ve starověkém světě*, s. 109.

⁸⁹ Srov. KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: SPN, 1990. ISBN 80-04-25384-9, s. 111.

⁹⁰ KAPLÁNEK, M. *Čas volnosti - čas výchovy*, s. 45.

⁹¹ Tamtéž, s. 50–52.

⁹² Tamtéž, s. 50.

Současné pojetí volného času lze definovat obdobně, ovšem s jistými odlišnostmi. „Jsou to právě změny v obsahové náplni volného času (pokud jej chápeme jako „mimopracovní čas“), které zejména od počátku tohoto století stále více ovlivňovaly posuny v hodnotové orientaci současné společnosti.“⁹³

Rozvoj informačních a komunikačních technologií, rozrůstající se volnočasový průmysl, ale také převládající hodnota profesního úspěchu ovlivňuje život člověka 21. století. Volnočasové aktivity dospělých jsou stále více prostředkem podporujícím kariéerní postup a prvotní uspokojování zájmů a požitkářství zážitků v každodenním koloběhu života poměrně upadá. Důraz je kladen na prestiž, pro kterou je volný čas dobou vhodnou k jejímu posilování. Způsob trávení volného času se tak stává nálepkou každého člověka, tedy odrazem vlastního sociálního postavení.⁹⁴

A přesto všechno stále toužíme po volném čase, který nebude zatížen povinnostmi, ani nutností upevňovat vlastní společenského postavení. Odpočinek je tak i nadále v 21. století neutuchající lidskou potřebou.

3 Vzájemný vztah lidské důstojnosti a volného času

3.1 Od starověkého Řecka a Říma po středověk

Pokud se chceme zabývat vzájemným vztahem lidské důstojnosti a volného času, měli bychom opět začít starověkými náhledy na tato témata.

Jak již bylo zmíněno, na pojetí lidské důstojnosti a hlavně volného času měly vliv společenské proměny, a to jak z hlediska politického i hospodářského, což se posléze přímo odráželo v životě každého člověka.⁹⁵

Podívejme se tedy, jakými charakteristikami se tehdejší společnost starověkého Řecka a Říma vyznačovala. Za vrchol řecké civilizace můžeme považovat již zmíněný vznik městských států,⁹⁶ ale také rostoucí obchod a cestování v podobě mořeplavectví, což přinášelo nejen blahobyť, ale také zprostředkovávalo styky s jinými národy.⁹⁷

⁹³ ČECHÁK, V. Způsob života, volný čas a sport. In *Aktuální problémy volného času a cestovního ruchu*. Pelhřimov, 2013. ISBN 978-80-7415-076-0, s. 83.

⁹⁴ Srov. SAK, P. Digitalizace volného času. In *Aktuální problémy volného času a cestovního ruchu*. Pelhřimov, 2013. ISBN 978-80-7415-076-0, s.49–59.

⁹⁵ Srov. OLIVOVÁ, V. *Sport a hry ve starověkém světě*, s. 105.

⁹⁶ Tamtéž, s. 95.

⁹⁷ Srov. STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*, s. 92.

Onen hospodářský rozmach vyvolal nové požadavky, které se promítly i do oblasti politické, a to v podobě oslabené aristokratické moci, nového uspořádání společenských vrstev, možného spolupodílení se nejmajetnějších lidí na životě obce,⁹⁸ demokracie a svobody slova athénskými svobodnými občany, a samozřejmě i vlivem rozmáhající se řecké filosofie.⁹⁹ Právě tyto skutečnosti byly následně zohledňovány v duchovním životě společnosti, která se začala odpoutávat od tradičního náboženství. Představy o světě a jeho výkladu nabraly nových potřeb jdoucích ve jménu samostatného a rozumného myšlení. A tak se vynořili mnozí myslitelé, které můžeme považovat za zakladatele řecké filosofie, jejichž společným zájmem se stává onen výklad světa, tedy i člověka.¹⁰⁰

Můžeme směle konstatovat, že volný čas dnešní podoby neexistoval, přesto však nalezneme různé podoby, ale také první požadavky v oblasti volného času položené Solónem již v údobí 6. století před n. l.¹⁰¹ Touto dobou byl volný čas příznačný pouze pro aristokracii, a od 6. století před n. l. vlivem hospodářských i politických proměn taktéž svobodným řeckým občanům, kteří ovšem disponovali jistou mírou přiznané důstojnosti na základě svého společenského postavení.¹⁰²

V podobném duchu se nesou i myšlenky Aristotela, a proto je pro nás důležité zejména období 4. století před n. l., kterému dominuje právě jeho filosofie obsahující obě tato témata. Aristoteles zdůrazňuje lidskou cnost, jež je v tomto pojetí váhou osobnosti každého člověka, tedy jeho důstojností, kterou si lze v průběhu svého života získat na základě rozumové zdatnosti.¹⁰³ Stává se tak projevem svobodného občana, který je oproštěn od těžké fyzické práce a má tedy právo na volný čas i odpočinek, jehož prostřednictvím upevňuje nejen svůj všestranný rozvoj, ale také úctyhodnost.¹⁰⁴

„Volný čas byl pro něho totiž i dobou realizace člověka ve společnosti (...) a měl na mysli pouze dva druhy lidské činnosti, které jedině pokládal za hodné svobodného občana: činnost vědeckou a činnost veřejnou.“¹⁰⁵

⁹⁸ Srov. OLIVOVÁ, V. *Sport a hry ve starověkém světě*, s. 96, 106,

⁹⁹ Srov. STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*, s. 92–94.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 92–94.

¹⁰¹ Srov. OLIVOVÁ, V. *Sport a hry ve starověkém světě*, s. 109.

¹⁰² Tamtéž, s. 106, 109.

¹⁰³ Srov. STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*, s. 137.

¹⁰⁴ Srov. OLIVOVÁ, V. *Sport a hry ve starověkém světě*, s. 137.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 137.

Podobně bylo na důstojnost a volný čas nahlíženo i v období starověkého Říma. Tehdejší kultura římského společenství se začala mísit s jinými, taktéž i s tradiční řeckou kulturou a vytvořila vlastní svébytnou civilizaci, čímž se pozměnil i společenský život lidu.¹⁰⁶

Jisté změny ve volném čase obyčejného řeckého i římského lidu ovšem nalezneme, a to v podobě různých veřejných her, například olympijských či gladiátorských.¹⁰⁷

Revoluční zvraty v oblasti lidské důstojnosti i volného času ovšem přišly společně s křesťanskou filosofií, která přiznávala všem lidem výjimečné postavení ve světě.¹⁰⁸

To tedy ovlivnilo i dosavadní podoby užívání si volného času převážně však nižších vrstev. Gladiátorské hry, kterým mohl přihlížet všechen lid bez rozdílu, byly zrušeny, neb takto požímanou důstojnost každého člověka zcela potíraly a volný čas se dostal opět do područí nejvyšších společenských vrstev.¹⁰⁹

Nemůžeme tedy říci, že by se celá lidská společnost s uzákoněním křesťanství ve 4. století naráz proměnila,¹¹⁰ „pouze“ se prosadila druhá podoba či druhé pojetí lidské důstojnosti, tedy inherentní, jež by měla být nezcizitelnou na základě skutečnosti, že člověk je člověkem, tedy na podstatě lidství.¹¹¹

Co tedy křesťanská víra a morálka ovlivnila je zachyceno v období středověkém, které se vyznačuje nejen rozmachem způsobů požívání volného času, ale také novými projevy uznávání důstojnosti.¹¹²

Jisté změny v tomto ohledu tedy nastávají v průběhu 11. století. Dokladem nám mohou být postavy udatných rytířů, kteří si svým jednáním, dovednostmi a šlechtností získávali úctu i společenské uznání. Vlivem křesťanství však bylo jejich úkolem taktéž ochraňovat slabší a bezbranné, tedy dostávat oné nezcizitelné důstojnosti každého člověka. Do jaké míry se tyto představy stávaly reálnou skutečností, to je ale na pováženu.¹¹³

Nelze ale tvrdit, že by se obyčejnému lidu nedostávalo volna. Volný čas byl, jen se proměňovala jeho podoba s ohledem na důstojnost a hodnotu, či získanou úctu

¹⁰⁶ Srov. SAPÍK, M. a kol. *Z dějin filosofie starověku, novověku a současnosti*, s. 67–68.

¹⁰⁷ Srov. OLIVOVÁ, V. *Sport a hry ve starověkém světě*, s. 117, 177.

¹⁰⁸ Srov. JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*, s. 16.

¹⁰⁹ Srov. NĚMEC, J. *Od prožívání k požitkářství*, s. 37.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 37.

¹¹¹ Srov. ŠRAJER, J. *Lidská důstojnost a sociální práce. Sociální práce*, s. 109–113.

¹¹² Srov. NĚMEC, J. *Od prožívání k požitkářství*, s. 39.

¹¹³ Tamtéž, s. 39–41.

a společenské postavení každého člověka, tedy zařazení do příslušné společenské vrstvy, které bylo natolik důležitým hlediskem, jež ovlivňovalo přístupnost člověka k různým možnostem a způsobům prožívání volného času. Šlechtické rody měly peníze, možnosti, tedy toliko potřebné podmínky, jež umožňovaly užívat si svého volna do sytosti. Kdežto obyčejný lid tímto nedisponoval. Dostávalo se mu tak jen příležitostného požívání volného času v podobě sledování kejklířského umění, rytířských turnajů, divadelních představení, oslav tradičních svátků, ba i obyčejných procházek, odpočinku či spánku. Jak však poukázal ve své knize J. Verdon, prostý lid kopíroval zvyklosti vzdělané elity soustřeďující se u panovnických dvorů, ovšem se značnou časovou prodlevou několika desetiletí či staletí. To, co bylo kdysi hodné pouze důstojností oplývajícím bytostem, se s odstupem času dostalo i mezi prostý lid.¹¹⁴

Mohli bychom tak říci, že důstojnost v období starověku a středověku nabyla podoby důležitého hlediska, jež přímo ovlivňovalo ono právo na volný čas. Leckdo by však mohl namítnout, že oním důležitým aspektem není lidská důstojnost, nýbrž peníze, majetek, a sociální rozvrstvení společnosti, jenže právě tyto složky byly pro její získání nejprůběžnější. Zřejmě tak platilo pravidlo, čím vyšší důstojnost, tím více volného času, více množností a více prožitků, radovánek i uspokojení.¹¹⁵

3.2 Od novověku po současnost

Při srovnávání volného času v období starověku a středověku dospějeme k závěru, že onen volný čas prošel svou evolucí, stejně tak jako lidstvo samé a byl, existoval, jen neměl dnešní podobu.¹¹⁶

Tato evoluce však probíhala i v období novověkém a především tehdy. Rozum a zkušenost, to jsou hodnoty, které zabírají přední místo v oblasti vědy.¹¹⁷ Filosofie tak vystoupila jako samostatná oblast vydělující se od víry a charakterizující tuto převratnou historickou scénérii.¹¹⁸

¹¹⁴ Srov. VERDON, J. *Volný čas ve středověku*, s. 11–236.

¹¹⁵ Srov. OLIVOVÁ, V. *Sport a hry ve starověkém světě*, s. 95–185.

¹¹⁶ Srov. VERDON, J. *Volný čas ve středověku*, s. 11–236.

¹¹⁷ Srov. STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*, s. 204.

¹¹⁸ Srov. SAPÍK, M. a kol. *Z dějin filozofie starověku, novověku a současnosti*, s. 120.

Nesmíme ovšem opomíjet skutečnost nově se rodící společnosti v duchu hospodářského a obchodního rozvoje, na jehož základě se města začala stávat svobodnými a měšťanstvo povstalo jako kategorie sama o sobě.¹¹⁹

16. století tedy jednoznačně, co se týče oblasti volného času, opět patřilo lidem u šlechtických či panovnických dvorů, tedy lidem s vysokým společenským postavením.¹²⁰ Jisté proměny prožívání volného času nižších vrstev však nastávají právě v tomto údobí, ve kterém se měšťanstvo se svým ekonomickým vzestupem vydělilo od prostého lidu a jejich možnosti volného času tak nabyly zcela jiných podob.¹²¹

Jistojistě k této skutečnosti přispělo objevení neznámého kontinentu, tedy cestování do Ameriky, ale také známé Afriky i Asie, což umožnilo lidem poznávání nových kultur, ale také rozmach obchodních možností, které se projeví i v podobě obchodu s otroky.¹²²

Znovu se tak začala probouzet myšlenka o nezcizitelných právech každého člověka na základě jeho lidství, jež by měla být ochraňována. Tento proces ovšem prošel četnou proměnou společnosti, vlády i požadavků na lidská práva, ba i boji za svobodu, a tak se s ohledem na hledanou vzájemnost lidské důstojnosti a volného času zastavíme až ve 20. století.¹²³

S nástupem nového věku se tedy postupně začalo proměňovat chápání celého světa i člověka, jakožto bytosti hodné důstojnosti, povinností i právům nejen na život.¹²⁴

A tak se hodnota každého člověka doposud posuzovaná na základě dosažené míry společenského postavení začala odvíjet od skutečnosti, že člověk je člověkem, jenž by měl mít zajištěnou jistotu základních lidských práv, bez ohledu na svůj původ, ono tolikrát již zmíněné postavení, majetek a podobně. Různé země tak podnikaly ve dvacátém století mnohé kroky jdoucí k dosažení těchto požadavků, jejichž ochranu by měl zajišťovat stát.¹²⁵

¹¹⁹ Srov. SAPÍK, M. a kol. *Z dějin filosofie starověku, novověku a současnosti*, s. 123.

¹²⁰ Srov. OLIVERIUSOVÁ, J. Poznámka o některých aspektech životního stylu šlechty v renesanci, s. 138.

¹²¹ Tamtéž, s. 140.

¹²² Srov. ČORNEJ, P.; a kol. *Dějiny evropské civilizace I*. Praha: Paseka, 1995. ISBN 80-7185-010-1, s. 321–322

¹²³ Srov. DAVID, R. *Listina základních práv a svobod*, s. 179–183.

¹²⁴ Tamtéž, 179–180.

¹²⁵ Tamtéž, 185.

Přeměny společnosti mezi 16. až 20. stoletím tak uzpůsobily lidskou důstojnost jako právo každého člověka.¹²⁶ Lze snad tedy předpokládat, že se na základě těchto dějinných událostí prosadilo i právo na volný čas?

Boje za právo na volný čas probíhaly v údobí devatenáctého století a byly vyvolány politickými i hospodářskými výdobytky tehdejší společnosti.¹²⁷ Pokud se však budeme pít po odpovědích na otázku, co vzniklo dříve, zda právo na volný čas či lidská práva, dospějeme k závěru, že byl již v osmnáctém století položen základ lidských práv.¹²⁸ Drsnost a těžkosti nejnižších společenských vrstev spojené se zajišťování živobytí však byly i nadále součástí koloběhu života prostého lidu, a to až do konce devatenáctého století, kdy byla uzákoněna zkrácená pracovní doba a volného času byl najednou hoden i člověk z nejnižší společnosti.¹²⁹

Volný čas se začal stávat běžnou záležitostí, součástí všedního dne. I přesto se své největší slávy dočkal až v druhé polovině 20. století, kdy se stává ukazatelem svobodného rozhodování o vlastní náplni volna, jehož výhod mohou požívat všechny věkové kategorie. Oním zprostředkovatelem se stávají nejen výchovné a vzdělávací instituce, ale také různé volnočasové organizace.¹³⁰

Nabývá však i takové podstaty, jež uskutečnila z volného času samostatnou podnikatelskou sféru předkládající mnohé způsoby prožívání, s cílem umožnit zábavné, exkluzivní a výjimečné požitky právě v této době, která by měla tedy být oním protikladem k povinnostem a samotné pracovní činnosti.¹³¹

Do jisté míry se tak společnost 20. století vyznačovala touhou po požitkářství a neskonalém zážitku.¹³²

Podobně jako tomu bylo ve středověku u vyšších vrstev vyznačujících se svou důstojností, ba i ve starověku u svobodných občanů.¹³³

Můžeme tedy právě s ohledem na zjištěné skutečnosti i v dnešní době považovat onu lidskou důstojnost za natolik důležité hledisko, které přímo ovlivňuje a působí na

¹²⁶ Srov. DAVID, R. *Listina základních práv a svobod*, 179–186.

¹²⁷ Srov. KAPLÁNEK, M. *Čas volnosti - čas výchovy*, s. 41–43.

¹²⁸ Srov. DAVID, R. *Listina základních práv a svobod*, s. 180.

¹²⁹ Srov. KAPLÁNEK, M. *Čas volnosti - čas výchovy*, s. 41–43.

¹³⁰ Srov. PÁVKOVÁ, J.; a kol. *Pedagogika volného času*, s. 21–26.

¹³¹ Srov. KAPLÁNEK, M. *Čas volnosti - čas výchovy*, s. 45–53.

¹³² Tamtéž, s. 51.

¹³³ Srov. NĚMEC, J. *Od prožívání k požitkářství*, s. 39.

volný čas každého člověka v takové podobě, v jaké se to odehrávalo od starověku po středověk?

Důstojnost již neovlivňuje toliko potřebné právo na volný čas, který se stal součástí života každého člověka. Působí ovšem na jeho podoby a způsoby prožívání, přičemž se zároveň stává ukazatelem životního stylu dané sociální vrstvy.¹³⁴ Od námi sledovaných dějin lidské civilizace jsme totiž neustále naráželi na důstojnost z hlediska sociálního postavení ve společnosti, tedy na kontingentní pojetí důstojnosti člověka, což se i přes revoluční proměny zachovalo až do současnosti.¹³⁵

Míra získané důstojnosti a cenění si jednotlivé osobnosti, která svého postavení nabyla v průběhu života právě s ohledem na dosažené vzdělání, veřejnou činnost i pracovní úspěšnost, ovlivňuje u takto vymezené sociální skupiny lidí mnohem odlišnější možnosti i množství využívaného volného času. Svou roli tak stále sehrává ono rozvrstvení společnosti do jednotlivých tříd dle získaných finančních prostředků, majetku i vydobyté pracovní pozice, a právě proto je důstojnost a všeobecné uznání člověka i nadále důležitým aspektem ovlivňujícím způsoby volnočasového užití.¹³⁶

3.3 Upevňování důstojnosti skrze volný čas

Ono jednostranné ovlivňování volného času kontingentní důstojností člověka tedy s koncem dvacátého století nabývá zcela jiných podob. Volný čas se stává oblastí lidského života, která slouží nejen k odpočinku a požitkům, ale také k upevňování společenského postavení, čímž se samozřejmě přímo úměrně prohlubuje i uznání samotného člověka.¹³⁷

Současný člověk tedy může své postavení, veřejné uznání i kvality ve volném čase upevňovat, neb se stále více stává dobou příhodnou k dalšímu vzdělávání, získávání zkušeností, rozvíjení všestranných dovedností či vytváření hodnot, jež jsou určovány dnešní společností a její hodnotovou orientací, která se zaměřuje především na úspěch v profesní oblasti.¹³⁸

¹³⁴ Srov. ČECHÁK, V. Způsob života, volný čas a sport, s. 82.

¹³⁵ Srov. ŠRAJER, J. Lidská důstojnost a sociální práce. *Sociální práce*, s. 109–113.

¹³⁶ Srov. ČECHÁK, V. Způsob života, volný čas a sport, s. 82–83.

¹³⁷ Tamtéž, s. 82–83.

¹³⁸ Tamtéž, s. 83.

„Stále častěji se můžeme setkávat s přístupem k „volnočasovým aktivitám“, nikoliv jako součásti uspokojování individuálních zájmů a potřeb, nýbrž jako k „prostředku“ podporujícímu profesní či kariérní postup.“¹³⁹

Společnost 20. a 21. století se tedy vyznačuje nejen možností individuální volby životního stylu, ať již s ohledem na potřebu upevňovat své jistoty, postavení či pracovní úspěchy, ale také postmaterialismem, pro který je příznačný konzum volného času a zážitek.¹⁴⁰ Může tomu být ovšem i naopak. A tak „přes velká očekávání od volného času – anebo právě kvůli nim – je třeba konstatovat, že k charakteristickým znakům prožívání volného času současného člověka patří také osamělost, nuda a stres.“¹⁴¹

To vše je posléze působícím kritériem na platnost důstojnosti každého člověka, která se s ohledem na kontingentní výklad tohoto pojmu posuzuje nejen na základě morálního bytí, ale také s ohledem na dosažené kvality ve všech oblastech života člověka.¹⁴²

Zdá se tedy, že ono prvotní ovlivňování možnosti užívat si volný čas v závislosti na získané důstojnosti, nabylo s moderním společenstvím nejen rozmanitých podob, ale také nové vzájemnosti těchto pojmů, které jsou odvozovány od skutečnosti, že volný čas a jeho různé způsoby prožívání se stávají ukazatelem příslušnosti k určité společenské kategorii i životního stylu člověka.¹⁴³ Ten bývá určován „(...) kromě již zmíněné sociální stratifikace především množstvím „volného času“, profesní pozicí, vzděláním (nikoliv jen kvalifikací) a v neposlední řadě věkem.“¹⁴⁴

Z hlediska vzájemného vztahu lidské důstojnosti a volného času je pro nás tedy důležité, že se hloubka důstojnosti posuzuje na základě celkového životního stylu současného člověka. Michal Kaplánek tak poukazuje na skutečnost, „že způsob trávení volného času odráží kvalitu životního stylu jedince, a to s ohledem na očekávání společnosti, ve které žije.“¹⁴⁵ A kvalita životního stylu zase odráží míru a výši důstojnosti, samozřejmě z hlediska kontingentního výkladu.¹⁴⁶

¹³⁹ ČECHÁK, V. Způsob života, volný čas a sport, s. 83.

¹⁴⁰ Srov. KAPLÁNEK, M. Čas volnosti - čas výchovy, s. 50–51.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 52.

¹⁴² Srov. ŠRAJER, J. Lidská důstojnost a sociální práce. *Sociální práce*, s. 109–113.

¹⁴³ Srov. ČECHÁK, V. Způsob života, volný čas a sport, s. 82.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 82.

¹⁴⁵ KAPLÁNEK, M. Čas volnosti - čas výchovy, s. 55.

¹⁴⁶ Srov. ŠRAJER, J. Lidská důstojnost a sociální práce. *Sociální práce*, s. 109–113.

Závěr

Je zřejmé, že důstojnost v kontingentním pojetí byla člověkem antického údobí vykládána způsoby současnosti velice podobnými. Již ve starověku je tak možné spatřit pod tímto výrazem úctyhodnost člověka, jež byla poměřována s ohledem na příslušnost k určité společenské vrstvě, rozumovou zdatnost a celkovou vzdělanost, tedy prokazatelné kvality v oblasti fyzické, morální i duševní. V tomto podání rozhodně nemohla být základní výbavou, nýbrž ukazatelem získaných zásluh, společenského uznání či vydobytého postavení. To vše bylo následně oním důležitým hlediskem ovlivňujícím nejen možnosti společenského uplatnění, nýbrž i právo člověka na vlastní volný čas a jeho prožívání.

S rozpuštěm křesťanství však nalezneme jisté změny v oblasti volného času, které byly podmíněny právě křesťanskou filosofií. Její zcela odlišný výklad lidské důstojnosti přiznával všem lidem nevyčíslitelnou hodnotu na základě samotné existence, tedy s ohledem na skutečnost, že je člověk člověkem. Některé volnočasové výjimky prostého lidu, při nichž bylo možné požívat značného rozptýlení, nelze s ohledem na uzákonění křesťanství opomíjet. Nejen že se změnil duchovní život tehdejší společnosti, ale křesťanstvím hlášená inherentní důstojnost vytlačila například lidem nejoblíbenější gladiátorské hry plné krutosti a potírání lidskosti, neb byly v jasném rozporu s její vírou a výkladem světa, tedy člověka.

Možnosti požívání volného času do sytosti tak byly po celý starověk podřízeny získanému postavení. Čím vyšší důstojnost, tím více volného času, ale také možností jeho prožívání. Proto lze kontingentní důstojnost považovat za důležitý aspekt volného času, který přímo ovlivňoval příležitost člověka starověkého údobí na volný čas, jehož si s pravidelností mohl užívat pouze svobodný občan z aristokratické či bohaté rodiny, neb nebyl zatížen fyzickou prací ani starostmi každodenního koloběhu.

Obdobně probíhalo toto jednostranné působení kontingentní důstojností i ve středověku, ve kterém příslušel volný čas především lidem majetnějším, uznalejším a cnotnějším, jejichž okruh tvořila převážně šlechta, neb si tyto radovánky a odpočinek mohla finančně i časově dovolit. Nelze ovšem jednoznačně tvrdit, že by se volného času obyčejnému lidu nedostávalo. Člověk nižšího postavení a společenského uznání do značné míry napodoboval způsoby prožívání volných chvil vyšších společenských vrstev, ovšem s odlukou několika desítek let a pouze příležitostně.

S nástupem novověku došlo k výrazným hospodářským i politickým proměnám společnosti, v jejichž důsledku se měšťanstvo vydělilo jako samostatná vrstva, čímž si vydobyla nejen vyššího postavení, ale také rozsáhlejších rozměrů volného času. V téže době došlo k mnoha myšlenkovým zvrátům z hlediska vnímání člověka, jeho povinností i práv.

Nejdůležitějším a neopomenutelným mezníkem jsou ovšem události devatenáctého a dvacátého století, při nichž se začaly formovat požadavky práv každého člověka na důstojný život. A tak se i doba odpočinku a volného času stala v tomto údobí právem všech lidí, bez ohledu na majetkové poměry či společenské postavení. Lidská důstojnost už tedy nebyla v devatenáctém a dvacátém století základním působitelem na právo volného času, tak jako tomu bylo ve starověku či středověku, neb se stal součástí života každého člověka, výrazem denně skloňovaným a používaným.

Od námi sledovaných dějin lidské civilizace jsme neustále naráželi na důstojnost z hlediska získaného postavení člověka ve společnosti, tedy na kontingentní pojetí důstojnosti, což se i přes revoluční proměny zachovalo až do současnosti, ve které již není důležitým hlediskem ovlivňujícím právo na volný čas, nýbrž aspektem takového významu, jež působí na podoby, způsoby a možnosti prožívání volného času. Svou roli tak stále sehrává ono rozvrstvení společnosti do jednotlivých tříd dle získaných finančních prostředků, majetku i vydobyté pracovní pozice.

Ono jednostranné působení důstojnosti člověka na volný čas však nabylo s koncem dvacátého století zcela jiných rovin. Výše společenského uznání je odvozována na základě celkových kvalit člověka, tedy i s ohledem na způsoby, jakými je prožíván volný čas. Můžeme tak směle konstatovat, že způsob trávení volného času je důležitým aspektem pro zpětné zohlednění důstojnosti člověka.

Tato vzájemná interakce, příznačná zejména od poloviny dvacátého století až po současnost, se stává ukazatelem celkového životního stylu současného člověka, který svou důstojnost může upevňovat nejen přes oblast pracovní, ale také s ohledem na schopnost plně využívat svůj volný čas, který je dobou příhodnou ke zhodnocování doposud vydobytých kvalit každého člověka.

Seznam literatury

- ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: ACADEMIA, 1994. ISBN 80-200-0917-5.
- ČECHÁK, V. Způsob života, volný čas a sport. In *Aktuální problémy volného času a cestovního ruchu*. Pelhřimov, 2013. ISBN 978-80-7415-076-0.
- ČORNEJ, P.; a kol. *Dějiny evropské civilizace I*. Praha: Paseka, 1995. ISBN 80-7185-010-1.
- DAVID, R. *Listina základních práv a svobod*. Olomouc: FIN, 1996. ISBN 80-7182-016-4.
- HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- JANKOVSKÝ, J. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: TRITON, 2003. ISBN 80-7254-329-6.
- KAPLÁNEK, M. *Čas volnosti - čas výchovy. Pedagogické úvahy o volném čase*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0450-3.
- KOMÁRKOVÁ, B. *Původ a význam lidských práv*. Praha: SPN, 1990. ISBN 80-04-25384-9.
- NĚMEC, J. *Od prožívání k požitkářství. Výchovné funkce hry a její proměny v historických koncepcích pedagogiky*. Brno: Paido, 2002. ISBN 80-7315-006-9.
- OLIVERIUSOVÁ, J. Poznámka o některých aspektech životního stylu šlechty v renesanci. In *Aktuální problémy volného času a cestovního ruchu*. Pelhřimov, 2013. ISBN 978-80-7415-076-0.
- OLIVOVÁ, V. *Sport a hry ve starověkém světě*. Praha: ARTIA, 1988. ISBN 59-085-88.
- PAPROTNY, T. *Stručné dějiny antické filozofie*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-900-3.
- PÁVKOVÁ, J.; a kol. *Pedagogika volného času: teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času*. 3. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.
- SAK, P. Digitalizace volného času. In *Aktuální problémy volného času a cestovního ruchu*. Pelhřimov, 2013. ISBN 978-80-7415-076-0.
- SAPÍK, M. a kol. *Z dějin filozofie starověku, novověku a současnosti*. České Budějovice: JU, Pedagogická fakulta, 2004. ISBN 80-7040-685-2.
- SCRUTON, R. *Krátké dějiny novověké filozofie*. Brno: Barrister & Principal, 2000. ISBN 80-85947-29-3.
- SEIFERTOVÁ, A. *Dějiny - stručný přehled*. BLUG. ISBN 978-80-7274-949-2.
- STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*. 2. rozšíř. vyd. Praha: ZVON, 1992. ISBN 80-7113-058-3.
- ŠRAJER, J. Lidská důstojnost a sociální práce. *Sociální práce*, 2006, roč. IX, č. 2, s. 109–113.
- TOMEŠ, I. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3.
- VERDON, J. *Volný čas ve středověku*. Praha: VYŠEHRAD, 2003. ISBN 80-7021-543-7.

Abstrakt

OPELKOVÁ FASCHINGBAUEROVÁ, K. *Lidská důstojnost jako důležitý aspekt volného času*. České Budějovice 2015. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce J. Šrajer.

Klíčová slova: lidská důstojnost, kontingentní pojetí, inherentní pojetí, volný čas, evropská civilizace, starověk, středověk, novověk, současnost, právo, svoboda, „společnost zážitku“

Práce se věnuje problematice lidské důstojnosti jako důležitému aspektu volného času. Prezentuje obecné náhledy na podobu lidské důstojnosti a volného času a jejich vzájemnou interakci, jak je možné ji vyzorovat v jednotlivých etapách evropských dějin. Dokladuje přitom, jak odkaz na lidskou důstojnost v jednotlivých obdobích dějin ovlivňoval práva člověka na volný čas a jeho způsoby prožívání. Práce reflektuje především fenomén volného času 20. a 21. století, který si v tomto období vydobyl významného postavení, jehož prostřednictvím lze v současné době onu důstojnost upevňovat.

Abstract

Human Dignity as an Important Aspect of Leisure

Key words: human dignity, contingency approach, inherency approach, leisure, European civilisation, antikvity, Middle Ages, modern times, the present times, law, freedom, „experience society“

The purpose of this thesis is to gain a deeper understanding of human dignity as an important aspect of leisure. It presents general perspectives on the forms of human dignity and leisure and their mutual interactions observable in the stages of European history. At the same time, the thesis supports how, in particular periods, the reference to human dignity has affected human right to leisure and ways of spending free time. This work primarily reflects the phenomenon of leisure in the 20th and 21st century and how it has gained a significant position through which it is able to reinforce human dignity.